

КРАТОК ПРЕГЛЕД НА УЧЕСТВОТО НА ПРЕСПА ВО
НАРОДНООСЛОБОДИТЕЛНАТА ВОЈНА И РЕВОЛУЦИЈАТА 1941-1945 година.

Во четиригодишната наша Народноослободителна војна на Југосло-
венските народи од 1941-1945 година во која македонскиот народ ги
отвари своите вековни идеали во создадената слободна татковина
СРМ, Преспа даде свој виден придонес. Народот од овој крај — досле-
ден на идеалите за слобода, ги продолжува своите револуционерни
традиции кои влечат корени уште од времето на големата Илинденска
епопеја од 1903 година. Нивните храбри војачки подвизи и жртви се
длабоко забележливи и ќе останат вечна слава на нашата слобода.

Во ова востание масовно се вклучи народот од Преспанскиот крај. Прогласувањето на Крушевската република и револуционерниот дух од Илинден беа силен поттик за продолжување на борбата за национално и социјално ослободување кое за жал не се оствари ни по двете балкански војни ни по Првата светска војна и Версајскиот мировен договор, кога Македонија се најде ~~незаконит~~ распарчана помеѓу балканските буржуазии, во која поделба Преспа беме распарчана на три дела од кои еден дел / денешнава Преспа / одстана во состав на Кралството Србија, Додека еден дел со Малото Преспанско езеро подпадна под Грчка власт, а Југозападниот дел на Преспа подпадна под власта на новосоздадената Албанска држава. / Населението на Преспа ги доживеа сите стравотии на Првата светска војна бидејќи еден дел од фронтната линија во оваа војна врвел токму низ Преспа. /

— Новите освојувачи водеа систематска политика за национална асимилација на населението кое притиснато од безработицата и сиромаштијата, беше принудено да оди на печалба во соседните земји па дури и во прекуокеанските земји. Печалбарите и работниците биле првите што во Преспа ги ширеле прогресивните идеи. Така во Преспа почнало да се јавува работничко движење и да се шират социјалистичките идеи. Уште со формирањето на СРПЈ/ К/ мнозинството од Преспанци им ја дадоа својата доверба на комунистите, бидејќи сметале дека само комунистите најдоследно ќе ги застапуваат нивните права.

Во 30 години во Преспа комунистите-работници, вратени печалбари, учители и студенти почнале да работаат на создавање на партиски и скоевски организации. До поголемо зголемување на влианието на КПЈ доаѓа по 1937 година, кога прамањето за национална самобитност за прв пат во историјата на југословенските народи правилно го постави КПЈ, посебно со доаѓањето на другарот Тито на чело на партијата кога беше ставен крај на секташтвото и опортунизмот во редовите на КПЈ и се отворија нови видовици и нови патишта во борбата за подобри услови за работа на работниците, за поголеми политички права и слобода и за национално ослободување и докажување. Набавно после тоа започнува во Преспа да се создава мрежа на партиски и скоевски организации.

На повик на КПЈ за одбрана на шпанската република во шпанската граѓанска војна од овој крај зеле учество 13 Преспанци. Еден дел од нив заедно со многу други ги оставија коските на бојните полиња како припадници на интернационалните бригади.

~~Во 1939 година во Преспа се формираат партизанските организации~~

Покрај тоа што порано во Преспа постоеле помали партиски групи и организации кои повремено ја губеле врската со повисоките раководства во 1939 година се создаваат 5 организации на КПЈ кои континуирано постојат и работаат. На нивното формирање особено работеле пред тоа организираниите ^{комунисти-работници и} ~~работници~~ интелектуалци кои воспоставиле врски со партиските организации од Битола, Охрид, Прилеп и повисоките раководства. Во месец ноември 1940 година во с. Подмочани се одржува партиско советување на кое присуствува и делегат на ПК КПЈ за Македонија Блажо Ормандиќ. Тогаш во Преспа било формирано Среско/Околинско/ партиско поверенство како највисок орган што раководи со организациите на КПЈ. Во 1940 ~~и 1941~~ 1941 година се создаваат нови партиски организации и организации на СКОЈ.

Посебно за Преспа се славни дејствата на НОВ и Револуцијата. На 9 април единиците на германските фашистички дивизии "SS" и "Долф Хитлер" го окупираа Расен и Преспа. Во тие денови партиската организација организира прибирање на оружје од распаднатата бивша југо-

словенска војска односно врми припреми за вооружена борба против фашистичките окупатори. Од 9 април до 11 мај во Преспа владее безвластие. По спогодбата меѓу фашистичките земји за поделба на кралството Југославија потпишана на 20 април 1941 година, беше одредена и демаркационата линија меѓу бугарските и италијанските окупациони сили во Македонија.

На 11 мај 1941 година во Преспа навлегува од кај Охрид Италијанската фашистичка војска, а на 12 мај се стационира во Ресен и бугарската фашистичка окупаторска војска. ~~Двајцата војска~~ Преспа ја доживува истата судбина да биде распарчана умте еднам и окупирана од нови господари. Јужно од градот Ресен со Преспанското езеро своја власт воспоставил италијанскиот фашистички окупатор, а градот Ресен и северна Преспа остануваат под бугарска фашистичка власт. Делот на Преспа под италијанска окупација влегол во составот на т.н. Голема Албанија во која на италијанскиот окупатор ~~и~~ му помагале неговите слуги албанките фашисти. Со тоа Преспанци беа изложени на ново поцрно робство, на самовалие, грабеж, денационализација и прогонување на се што е напредно.

За да можат да го држат населението во подчинетост, окупаторската власт употребува најразлични форми на терор применувајќи секакви методи, терфајќи ги македонските деца да умат во албанските, односно бугарските училишта и сл.

Суровите мерки и самоволијата на окупаторите предизвикуваа револт и огорченост кај населението, кое на повикот на Партијата, почна на повеќе начини да ја разобличува окупаторската власт а потоа и отворено да се спротивставува.

Во месец јуни 1941 година во Ресен се формира местен комитет на КПЈ за Преспа. Во месец август местен воен комитет, Местен комитет на СКОЈ, Народноослободителен фонд за собирање на помош и се засили акцијата за собирање на оружје за вооружена борба. Се прошируваат партиските организации а се формираат и организации на СКОЈ во сите населени места каде што постојат основни партиски организации.

Особено е забележана несебичната и пожартвуваа активност во ова време на Мите Богоевски кој е член на Месниот комитет на КПЈ и секретар на Месниот комитет на СКОЈ, односно главниот организатор на НОВ и Револуцијата во Ресен и Ресенско.

Во месец септември 1941 година во Преспа доаѓа инструкторот на ~~КН~~ ПК КПЈ за ^{Македонија} Јосиф Јосифовски, со задача да помогне во работата мирешето на партиските организации и за подготовките за вооружена борба. По обиколката на партиските организации на територијата на Преспа по бугарска окупација се стационира во село Царев Двор под чие раководство беме формирана и работеше ^{Кесно} партиско раководство за Преспа под италијанска окупација. Во ова време ^{Партиската организација} ~~првонахпреставувањеконитетихи~~ прифаќа многу илегалци и ги легализира под други имиња ~~какохитихи~~. Забележлив е престојот на Кузман Јосифовски-Питу, Душко Поповиќ, борци од Прилеп, Мирче Ацев член на ПК на КПЈ за ^{Македонија} и други илегалци.

И додека многу народи на поробена Европа силно преплашени, оставени сами себе се помирија како со "лоша судбина" во Југославија под раководство на КПЈ ^{и др. т.т.о.} се крева масовно народно востание и отвора нов фронт зад тилот на фашистичките армии. Во тоа востание активно учество зема и населението на Преспа. Како резултат на подолгите подготовки пролета 1942 година се формира првата партизанска група. Во месец јуни оваа група бројчано се зголемува со присоединувањето на битолската партизанска група за да на 6 јули во ~~ијинијатихи~~ пазувите на планината Бигла се формира Битолско-преспанкиот НОП одред "Даме Груев". Овој одред има славна борбена историја. Тој ги издржа сите офанзивы на бугарските и другите фашистички окупатори и не само што не беме уништен туку со своите борбени и политички казии во Битолско, Преспа, ^{Македонските} села во Албанија, Меринско-Костурско-Егејскиот дел од Македонија ја разнесе славата на македонските партизани и знатно придонесе за разгорување на народноослободителната војна во овие подрачја а потоа својата активност ја продолжува и во Дебарца Охридска.

Познати се неговите акции: нападот и ослободувањето на селото Смилево на 2 август 1942 година со што беме спречена прославата на Илинденското востание од страна на бугарскиот фашистички окупатор и доаѓањето на бугарскиот министер за внатрешни работ Габровски, со што сакаа големиот македонски празник да го прикажат како свој. Потоа значајна е борбата кај с. ^{Кажани} од 18 август 1942 година со која борба

беше олеснета положбата на Прилепскиот партизански одред. Борбата во бугарската војска во с. Сопотско од 22 октомври истата година. Митинзите и разоружувањето на Контрачетите во Костурско, создавањето на слободната територија во долнопреспанските села и Преспанското крајбрежје и сл. Под негово раководство се формира и првиот НОО во Преспа кај селото КОЊСКО на 27 декември 1942 година.

Во текот на 1942 и 1943 година овој одред бројлано се зголемува со приливот на новите борци од Преспа и Битола. Веќе во месец мај од неговиот состав се формира нов одред "Гоце Делчев". Од неговите редови израснува и Преспанскиот партизански одред.

На 17 јули 1943 година на планината Галичица во месноста "Ломје" одредот "Даме Груев" во присуство на членовите на ГИ на НОВ и ПОМ на Македонија и инструкторот на ЦК КПЈ за Македонија Добрич Радосавлевик за прв пат ~~примах~~ го прима првото борбено знаме на Македонскиот народ. А потоа по наредба на ГИ заминава да дејствува во Дебарца-Охридско, оставајќи група на борци која прераснува во Преспански партизански одред ~~фа~~ делува на ова подрачје.

Есента 1942 година Преспа под бугарска окупација ја зафати нголема партиска провала, скоро сите членови на КПЈ, СКОЈ и нивни симпатизери беа уапсени, осудувани и затворени. Дел на фамилии на ~~истакнатих~~ излезоа ни партизани беа интернирани во Бугарија, а населението беше изложено на дите посуров терор. Ова, есен згаснаа животите ~~во~~ нерамна борба со бугарскиот фашистички окупатор на младиот македонски поет и револуционер Мите Богоевски и Стеван Наумов Стив - организаторот на НОВ во Битола.

И покрај сите зверства и терор, окупаторот не ја постигна својат цел. Народот од Преспа не ја изгуби верата во Партијата и во Народноослободителното движење и во тие најтемки моменти најдуваме храброст и можности ~~фа~~ се вклучи и да го продолжи Движењето во Преспа.

1943 година е посебно значајна за НОВ и Социјалистичката револуција во Македонија. Меѓу позналајните настани секако во овој период се ~~сметат~~ собиравањето и составокот на ЦК КПМ

Овој батаљон своите борбени акции го започна во Јеринско-Егејскиот дел од Македонија, а потоа по наредба на Главниот Штаб на НОВ и ПОМ своите борбени акции ги продолжи кон Дебарца каде што се приклучи на Првата македонско-косовска народноослободителна бригада. Но не за долго, пак по наредба на ГШ повторно мина на територијата на Преспа во правец на Егејска Македонија попатно водејќи борби со бугарските фашистички единици. За време на перестојот во Преспа на овој батаљон му пристапија повторно нови борци, од Битолско и Преспа.

Напоредно со изведувањето на воените операции на партизанските единици во Преспа се развивала и народната власт. Во април 1944 година Околинското партиско раководство одлучи НОО да се формираат во сите населени места каде што дотогаш такви не се формирани.

Во крајот на месец август и почетокот на септември 1944 година Единиците на Седмата македонска бригада која беше составена претежно од борци од Преспа и Битола на повеќе места во Преспа водат тешки борби со Бугарските и германските воени единици.

Последната борба со бугарските фашистички војски ги води на 7 септември во близина на планината "Баба". На 9 септември кога капитулира фашистичка Бугарија Околинскиот НОО на Преспа издаде наредба со која објави дека престанува фашистичкото владеење во Преспа и дека целокупната власт преминува во рацете на Народноослободителните одбори.

Единиците на седмата македонска бригада на 11 септември 1944 година влегоа во Ресен го ослободија и во центарот на градот одржаа голем народен митинг. Околинскиот НОО ги повика граѓаните, младината, работниците, селаните да масовно се приклучат во единиците на НОВ за конечно ослободување на татковината. Времето од септември па заклучно со 5 ноември кога од Преспа беше повлечен и последниот германски фашистички војник единиците на НОВ го користеа за чистење на остатоците од фашистичките окупаторски германски единици кои се повлекуваа од Албанија.

Са ослободувањето, населението на Преспа, со исклучок на она кое и натаму остана под грчка и албанска власт/ започна да живее слободен живот во слободната македонска држава, односно југословенската братска заедница на равноправни народи и народности.

Директни учесници во единиците на НОВ од Преспа беа околу 2.000. Во борбата за ослободување на татковината ги дадоа жиботите 89 борци од Преспа, а низ разни фашистички затвори, логори, интернации и депортации поминаа 486 граѓани од Преспа,